

Príčiny synonymie môžu byť rôzne. V rámci odborných jazykov sú to často „komunikačno-technické dôvody“ (Schippanová 1992, 213), ktoré môžu viesť k vytvoreniu nových synonym. Tu môžeme uviesť domáce ekvivalenty cudzích slov, skrátené výrazy oproti dlhým pôvodným tvarom, jednoduché slová popri kompozitách. Preberanie odborných výrazov do bežného jazyka vedie tiež k vytváraniu synonym, na základe čoho sa popri termíne používajú výrazy z bežného jazyka. Toto je časté predovšetkým v tých odboroch, v ktorých je obvyklá a bežná komunikácia medzi odborníkmi a laikmi. K takýmto vedným odborom patrí napr. medicína, ekonómia, právo. Synonymá v odborných jazykoch môžu byť vysvetľované aj z iného hľadiska.

Drozd vychádza pri charakteristike a popise synonymických vzťahov z odlišnosti formálnej stránky a zastáva názor, že „teoreticky by sa malo predpokladať, že pre ten istý denotát sú možné odlišné formy pomenovania. V prípade, že na pomenovanie toho istého denotátu existujú rozličné tvary slova, pokladajú sa za synonymá.“ (Drozd 1973, 121).

Na základe vzniku odlišných tvarov slova uvádza Drozd nasledovné skupiny synonymických termínov:

1. Dubletá

Dubletá sú typické synonymá. Ide o tzv. synonymické páry, ktoré sú tvorené cudzím a domácim slovom. Takéto synonymá nachádzame v každom vednom odbore, napr. lingvistika – jazykoveda. V právnom jazyku, ktorý má svoj pôvod v latinskom jazyku, sú dubletá zastúpené pomerne silne (napr. Jura – Recht, Offerte – Angebot, Kontrakt – Vertrag).

2. Odlišnosť tvarov na základe tzv. univerbizácie

Takýmto spôsobom vznikajú často synonymické termíny od kompozít, ktorých základným slovom je slovo –maschine a –anlage.

Napr. Rechenmaschine – Rechner
Erntemaschine – Ernter
Rechenanlage – Rechner

3. Odlišnosť tvarov na základe skracovania slov

Neskrátené, plné tvary a skratky tiež patria k synonymám. Používajú sa tak v bežnom jazyku ako aj v odborných jazykoch a vyskytujú sa aj v právnom jazyku. V právnom jazyku ide najčastejšie o skratky názvov rôznych zákonov, spoločností a organizácií. Striedavé používanie plných tvarov a skratiek je typické aj pre jazyk zákonov, napr. Aktiengesellschaft – AG, Aktiengesetz – AktienG, Gesellschaft mit beschränkter Haftung – GmbH, GmbH-Gesetz, Bürgerliches Gesetzbuch – BGB, in der Fassung – i.d.F., §, Abs., Ges.

4. Odlišnosť tvarov na základe používania slovesno-menných väzieb

Ako uvádza Drozd (1973, 123), je používanie a význam slovesno-menných väzieb v právnom jazyku časté, napr. ein Gesetz, eine Verordnung, ein Urteil verkünden.

5. Odlišnosť tvarov na základe tvorenia kompozít

Podľa Drozda (1973, 123) patria slovné spojenia a kompozitá, ktoré sú z nich utvorené, k synonymným termínom. Ako príklad uvádza: Berechnung von Kosten – Kostenberechnung, Anbau von Pflanzen – Pflanzenbau.

Rovnaký názor zastáva aj Masar (1991, 108). Jednoslovné a viacslovné termíny (z. B. zbíjacie kladivo – zbíjačka) pokladá za synonymá. Tento druh synonymie nazýva „syntakticky realizovanou synonymiou“.

V právnom jazyku, dokonca aj v jazyku zákonov je používanie kompozít popri slovných spojeniach veľmi časté, napr. Vorstandsmitglied – Mitglied des Vorstandes, Aufsichtsratsmitglied – Mitglied des Aufsichtsrats, Hauptversammlungsbeschluss – Beschluss der Hauptversammlung, Kraftloserklärung von Aktien – die Aktien für kraftlos erklären, Mindestnennbetrag der Aktien – Aktiennennbetrag.

V právnom jazyku existujú na základe preferencie nominálneho štýlu a jazykovej ekonómie, ktoré sú pre právny jazyk typické, dokonca tri možnosti pre označenie toho istého javu:

- Kredit gewähren → Gewährung des Kredits → Kreditgewährung
- die Aktien ausgeben → Ausgabe der Aktien → Aktienausgabe
- die Aktien übernehmen → Übernahme von Aktien → Aktienübernahme

V súvislosti s problematikou synonymie v odborných jazykoch hovorí Wieseová (1984, 39), ktorá sa zaoberá jazykom medicíny, o jazykovo-formálnej synonymii. Na základe jazykovo-formálnych vlastností rozlišuje:

1. terminus technicus
2. udomácnené termíny
3. udomácnené krátke tvary pomenovaní
4. pomenovania používané v bežnom jazyku.

Roelcke (1999, 64) potvrdzuje existenciu synonymie termínov príkladmi z elektrotechniky. K slovu „Edelgasgleichrichterröhre“ je známych, ako uvádza, minimálne sedem ďalších synonym: Edelgasgleichrichter, Gasgleichrichterröhre, gasgefüllter Katodengleichrichter, gasgefüllte Diode, Gasdiode, Glimmdiode und Glimmröhre.

V súvislosti s uvedenou synonymiou v odborných jazykoch si môžeme na záver položiť Roelckeho otázku: „Do akej miery je vôbec možné pokladať jednoznačnosť za charakteristickú vlastnosť termínov?“ (1999, 64).

Viacvýznamovosť v odborných jazykoch

Oproti snahe odborného jazyka o presnosť a jednoznačnosť môže byť postavená viacvýznamovosť termínov.

Podľa Hahna (1983, 104) prípady viacvýznamovosti sú skutočnou prekážkou len za dvoch podmienok v rámci kontextu: 1) ak ide o viacvýznamovosť v rámci jedného vedného odboru a 2) ak je komunikácia natoľko abstraktná, že vysvetlenie nie je možné na základe situácie, jazykového prostredia alebo z vysvetlení. Polysémia je veľmi častá predovšetkým v jazyku techniky (napr. Aufladung – naloženie; nabíjanie; náboj; Decke – príkrov, stropné vrstvy, nadložie, prikrývka, kryt, plášť, autoplášť).

Viacvýznamové slová nachádzame aj v právnom jazyku, napr. Prozessablauf 1) ukončenie procesu a 2) priebeh procesu; Recht 1a) súhrn všetkých zákonov, 1b) právna veda (v nemčine Rechtswissenschaft, Jura), 2) oprávnený, priznaný nárok. Význam je vo väčšine prípadov jasný z kontextu. V právnom jazyku je však polysémia častejšia, keď odborné slová vnímame v súvislosti s bežným jazykom a inými odbornými jazykmi. Existuje totiž veľa slov, ktoré sa používajú v bežnom jazyku a v rôznych vedných

odboroch, a totiž veľmi často s odlišným významom. Napr. v Nemeckom univerzálnom slovníku (1989, 600) nachádzame pod heslom „Gesetz“ a „Gewalt“ nasledovné významy:

- Gesetz
1. štátom stanovený, právne záväzný predpis,
 2. nemenná súvislosť medzi určitými vecami a javmi v prírode,
 3. pevné pravidlo, smernica, vodítko.
- Gewalt
1. moc, právomoc, vplyv,
 2. protiprávne konanie, čím je niekto k niečomu nútený,
 3. prirodzená sila, pôsobenie (die G. des Sturms, der Wellen) – höhere Gewalt – vyššia moc

Nie je potrebné uvádzať ďalšie príklady. Na základe vyššie uvedeného je dostatočne jasné, že na základe viacvýznamovosti termínov nie je zachovaná samovýznamovosť a vlastnosť termínu, že termín označuje len jeden jav a tento jav má ako pomenovanie len tento jeden termín, nie je zachovaná. V dôsledku toho si termín vyžaduje kontext, aby ho bolo možné pochopiť. Termín neoznačuje teda len jeden určitý jav, fakt, a.p., čo odporuje Hoffmannovej definícii, ktorú sme citovali na začiatku.

V súvislosti s ťažkosťami, ktoré predstavujú synonymné termíny napr. pre prácu prekladateľa, poukazuje Křečková (2001, 146) na význam terminologických zápisov a údajov o spisovnosti a akceptovateľnosti termínu.

Problematika synonymie a viacvýznamovosti v odborných jazykoch predstavuje zároveň veľkú úlohu tak pre vyučovanie cudzích jazykov v príslušnom odbore, ako aj pre prípravu tlmočníkov a prekladateľov. Tejto otázke je venovaná veľká pozornosť, čo dokazujú mnohé práce lingvistov a pedagógov, ktorí sa zaoberajú odbornou slovnou zásobou na vyučovaní, popisujú odbornú slovnú zásobu z rozličných hľadísk a prinášajú konkrétne návrhy, príklady a riešenia. V rámci aplikovania lingvistickej metódy vo vyučovaní tlmočníkov zdôrazňuje Nováková (1993, 101) v tejto súvislosti možnosť využitia syntaktickej synonymie. Frazeologickými synonymami z aspektov didaktiky cudzieho jazyka sa zaoberá Vajičková (1998, 10) a Šavelová (1999, 29) sa venuje používaniu synonym v dokumentoch obchodného styku. H. Bálintová (2000, 163) popisuje didaktické tendencie vo vyučovaní cudzích jazykov v súvislosti s odbornými textami a Medeová (1998, 80) v súvislosti s problémami zrozumiteľnosti nemeckého právneho jazyka. Borsuková (1998, 69) sa venuje odbornej lexike a procesu osvojovania si cudzej odbornej slovnej zásoby, pretože „odborná slovná zásoba predstavuje dôležitý jazykový prostriedok v cudzojazyčnej edukácii“.

Literatúra:

- BÁLINTOVÁ, Helena. Súčasná didaktická tendencie a ich uplatňovanie pri osvojovaní si cudzieho jazyka so zreteľom na odborný text. In *Zborník fakulty humanitných vied*. Banská Bystrica, 2000, s. 163-173.
- BORSUKOVÁ, Hana. Zum Prozess der Aneignung des fremden Wortschatzes. In *Ökonomik und Fremdsprachen. Cudzie jazyky a odborná jazyková výučba v krajinách strednej a východnej Európy*. Banská Bystrica, 1998, s. 69-72. ISBN 80-8055-028-X.
- BUHLMANN, Rosemarie, FEARNES, Anneliese. *Handbuch des Fachsprachenunterrichts*. Berlin ; München, 1991.
- BUHLMANN, Rosemarie. Fachsprachliche Lehrmittelsysteme. In *Fachsprachen*. Berlin; New York, 1998, s. 982 – 987. ISBN 3-11-011101-2.
- DROSDOWSKI, Günther. *Duden Deutsches Universalwörterbuch*. Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich, 1989. ISBN 3-411-02176-4.
- DROZD, Lubomír, SEIBICKE, Wilfried. *Deutsche Fach- und Wissenschaftssprache*. Bestandaufnahme – Theorie – Geschichte. Wiesbaden, 1973. ISBN 3-87097-058-8.
- FLEISCHER, Wolfgang. Zur linguistischen Charakterisierung des Terminus in Natur- und Gesellschaftswissenschaften. In *Germanistische Studientexte : Wort – Satz – Text*. Leipzig, 1977, s. 213-221.
- FRAAS, Claudia. Lexikalisch-semantische Eigenschaften von Fachsprachen. In *Fachsprachen*. Berlin ; New York, 1998, s. 428-437. ISBN 3-11-011101-2.
- HAHN, Walther von. *Fachkommunikation*. Berlin ; New York, 1983. ISBN 3-11-008765-0.
- HOFFMANN, Lothar. *Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung*. Berlin, 1987. ISBN 3-05-000417-7.
- KŘEČKOVÁ, Vlasta. Informácie v terminologických databázach a ich využívanie pri preklade odborných textov. In JAROŠOVÁ, Alexandra (ed.). *Slovenčina a čeština v počítačovom zpracovaní*. Bratislava : Veda, 2001, s. 142-149. ISBN 80-224-0692-9
- MASÁR, Ivan. *Príručka slovenskej terminológie*. Bratislava, 1991.
- MEDEOVÁ, Helena. Einige Verständlichkeitsprobleme der deutschen Rechtssprache und ihre Behandlung im Rechtsdeutschunterricht. In *Ökonomik und Fremdsprachen. Cudzie jazyky a odborná jazyková výučba v krajinách strednej a východnej Európy*. Banská Bystrica, 1998, s. 80-85. ISBN 80-8055-028-X.
- MÖHN, Dieter, PELKA, Roland. *Fachsprachen : Eine Einführung*. Tübingen, 1984. ISBN 3-484-25130-1.
- NOVÁKOVÁ, Taida. *Tlmočenie : Teória – výučba – prax*. Bratislava, 1993.
- ROELCKE, Thorsten. *Fachsprachen*. Berlin, 1999. ISBN 3-503-04932-0.
- SCHIPPAN, Thea. *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen, 1992. ISBN 3-484-73002-1.
- ŠAVELOVÁ, Jana. The Use of Synonyms in Business Documents. In *Acta Universitatis Matthiae Belii. Zborník Fakulty humanitných vied*. Banská Bystrica, 1999, s. 29-35.
- THIEL, Gisela, THOME, Gisela. Beobachtungen zur Terminologisierung (Deutsch – Englisch – Französisch) an wissenschaftlichen Aufsätzen im medizinisch-naturwissenschaftlichen Themenbereich. *Fachsprache*, 1996, č. 1-2, s. 27-35.
- VAJIČKOVÁ, Mária. K niektorým znakom lexikálnej roviny právnych textov na pozadí nemčiny a slovenčiny. In *Odborná komunikácia v zjednotenej Európe*. Banská Bystrica, s. 110-113. ISBN 80-8055-693-8.
- VAJIČKOVÁ, Mária. Phraseologische Varianten, Aktualisierungen und Modifikationen in der deutschen Gegenwartssprache unter fremdsprachendidaktischen Aspekten. *Lernsprache Deutsch*, 1998, č. 1-2, s. 1-20.
- WIESE, Ingrid. *Fachsprache der Medizin*. Leipzig, 1984.